

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และการคุ้มครองบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ¹

เพรียวพงศ์ เจริญวิริยาภ²

ปัญหาการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (Enforced Disappearance) ถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายและเป็นปัญหาที่นานาประเทศกำลังประสบอยู่และให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็น การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ร้ายแรงอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดหรือมีที่อยู่อาศัยที่ใด ทั้งไม่ว่าจะมีความเชื่อหรือนับถือศาสนาใดก็ตามย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนโดยไม่อาจมีผู้ใดพรากไปได้ ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Right) ข้อ 3 ข้อ 5 และ ข้อ 9 ซึ่งเป็นรากฐานของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิดังกล่าวไว้ก็ตาม แต่การบังคับบุคคลให้สูญหายหรือที่เรียกว่า อุ้มหาย อันเป็นการกระทำของผู้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนกลับเป็นผู้กระทำเสียเองโดยการลักพาตัวบุคคลไป คบขัง กักขัง หรือกระทำการใด ๆ ที่ลักษณะลิดรอนเสรีภาพโดยไม่ให้อาณัติพิน้องหรือครอบครัวทราบถึงชะตากรรมของผู้สูญหาย

การบังคับบุคคลให้สูญหายหรือการอุ้มหายนั้นถูกเลือกใช้เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือของเจ้าหน้าที่ของรัฐในหลาย ๆ ประเทศในการจัดการกับคนเห็นต่างกับรัฐ เพราะเห็นว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็วที่สุด แต่ในความรวดเร็วนั้นก็กลับกลายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง ทั้งในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศได้ให้นิยามไว้ว่า Enforced Disappearance คือ กรณีที่คนซึ่งอาจจะคนเดียวหรือหลายคนได้ถูกทำให้สาบสูญไป โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์การทางการเมือง หรือใครก็ตามที่ได้รับการว่าจ้าง อนุญาต สนับสนุน หรือรับรู้จากรัฐหรือองค์การทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับรัฐ กล่าวคือในกรณีปกติ หากถ้ารัฐไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วย รัฐจะต้องมีหน้าที่ในการติดตาม สืบเสาะ ตามหาบุคคลที่สูญหาย เพราะบุคคลทุกคนต้องอยู่ในความคุ้มครองของกฎหมาย แต่ในกรณีของการบังคับบุคคลให้สูญหายนั้น รัฐมักจะออกมาปฏิเสธการรับรู้ในเหตุดังกล่าว ส่งผลให้กระบวนการการสืบสวนสอบสวนก็มักไม่มีความคืบหน้าเสมือนจงใจให้บุคคลเหล่านั้นอยู่นอกการคุ้มครองของกฎหมาย

เมื่อปัญหาการหายสาบสูญโดยถูกบังคับนั้นเป็นปัญหาที่ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ จึงก่อให้เกิดการผลักดันและเรียกร้องจากนานาประเทศให้จัดการกับปัญหาดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ องค์การสหประชาชาติ (United Nation) จึงได้กำหนดให้มีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการคุ้มครองบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ตันศิริ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร. มัลลิกา พินิจจันทร์ และรองศาสตราจารย์ ประเสริฐ ตันศิริ.

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนภูมิภาค) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ค . ศ . 2006 (International Convention for the Protection of All Persons From Enforced Disappearance) เพื่อมีวัตถุประสงค์กำหนดให้การกระทำความผิดอาญาซึ่งตามอนุสัญญาข้อ 1 และข้อ 2 ถือได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญในการแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยถูกบังคับและเป็นการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองบุคคลทุกคนมิให้หายสาบสูญโดยถูกบังคับ และองค์การสหประชาชาติเองก็ได้เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีเพื่อป้องกันการบังคับให้บุคคลสูญหาย โดยอนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2553 และประเทศไทยได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ค.ศ. 2006 เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2555 ซึ่งการลงนามดังกล่าวยังไม่อาจมีผลบังคับใช้กับประเทศไทยก็ตาม เนื่องจากยังไม่ได้ให้สัตยาบันเป็นรัฐภาคีก็เป็นการแสดงเจตนาถ้อยแถลงและท่าทีของประเทศไทยที่แสดงถึงความตั้งใจในการส่งเสริม ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ทั้งเป็นการเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบังคับให้บุคคลสูญหาย

สำหรับประเทศไทย การหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรืออุ้มหาย เป็นวิธีการที่ถูกเลือกใช้มาเป็นเวลานานและหลายกรณีนั้นผู้เกี่ยวข้องก็คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐและมักเกิดขึ้นกับประชาชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง อาทิ กลุ่มผู้คัดค้านโอกาส กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากอคติทางเชื้อชาติ กลุ่มที่ขัดแย้งหรือเห็นต่างกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น นักต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชน หรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้นโยบายพิเศษบางประการของรัฐ เช่น การปราบปรามยาเสพติด การก่อการร้าย การจลาจล หรือผู้มีอิทธิพล เป็นต้น โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลอื่นที่ได้รับการสนับสนุนหรือรู้เห็นเป็นใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักการเมืองท้องถิ่น รวมทั้งนายทุนหรือเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ได้กระทำการทรมานและบังคับให้บุคคลต้องสูญหายโดยวิธีการไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น การลักพาตัวหรือจับกุมเหยื่อหรือผู้เสียหายในสถานที่ลับหรือการใช้วิธีการอุ้มหายในการทำลายศัตรูทางการเมือง จนกลายเป็นนวัตกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐที่จะกำจัดบุคคลโดยไม่ถูกเอาผิด

เมื่อประเทศไทยยังไม่มีกรอบกฎหมายให้การหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรืออุ้มหายเป็นความผิดในประมวลกฎหมายอาญา รวมถึงกฎหมายอื่น ๆ ส่งผลให้ไม่สามารถเอาผิดและลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ การที่ประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติกฎหมายอาญาที่เกี่ยวกับการบังคับบุคคลให้สูญหายโดยการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐไว้โดยเฉพาะย่อมก่อให้เกิดช่องว่างให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถกระทำการตามอำเภอใจโดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย เพราะเชื่อว่า อุ้มหาย ไม่มีศพ ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความรับผิดชอบทั้งในมุมมองของผู้ถูกบังคับให้สูญหายในฐานะผู้เสียหายกรณีการบังคับบุคคลให้สูญหายหรืออุ้มหายโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ผู้เสียหายตลอดจนครอบครัวของผู้เสียหายไม่อาจได้รับการเยียวยาที่ทันถ่วงที ทั้งย่อมประสบกับปัญหาในการติดตามและเรียกร้องเพื่อต้องการทราบถึงชะตากรรมของผู้เสียหาย ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องการขอเข้าใช้สิทธิตามกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากหากไม่ทราบได้ว่า ผู้ถูกทำให้สูญหายนั้นยังคั่งมีชีวิตรอดอยู่หรือตาย ก็ไม่อาจใช้สิทธิดำเนินคดีแทนผู้สูญหายได้หรือหากไม่พบชิ้นส่วนร่างกายของ ผู้สูญหาย ครอบครัวของผู้สูญหาย มักจะถูกปฏิเสธจากเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยเหตุผลที่ไม่มีหลักฐานให้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนได้ อันถือเป็นการซ้ำเติมครอบครัวของผู้สูญหายให้ต่อสู้กับความอยุติธรรมโดยไม่อาจนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้เลย

ปัญหาดังกล่าวนี้นับว่าเป็นปัญหาที่ประเทศไทยประสบในขณะนี้ ดังนั้นประเทศไทยจำเป็นต้องมีมาตรการในการแก้ไขและป้องกันการหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรืออุ้มหายที่แน่นอนและชัดเจน ซึ่งแม้ปัจจุบันได้มีการดำเนินการยกร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุกลถุหาย พ.ศ.... แต่ยังไม่ได้บังคับเป็นกฎหมาย ทำให้หากเกิดสถานการณ์การหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรืออุ้มหาย ก็ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ไม่ควรเกิดขึ้น จึงนำมาซึ่งการศึกษาปัญหาในทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการคุ้มครองบุคคลจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ดังต่อไปนี้

1.1 ปัญหาเกี่ยวกับฐานความผิดการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ กรณีที่ไม่มีกฎหมายภายในที่บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะในความผิดเกี่ยวกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

แม้ในปัจจุบัน ได้มีการดำเนินการยกร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุกลถุหาย พ.ศ.... แต่ยังไม่ได้บังคับเป็นกฎหมาย ทำให้การหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ซึ่งถือได้ว่าเป็นความผิดที่ละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง เมื่อมีเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้เกิดโดยเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือรัฐมีส่วนรู้เห็นในการกระทำความผิดดังกล่าวแต่ปกปิดและปฏิเสธถึงการรับรู้การกระทำความผิดนั้น เมื่อไม่มีกฎหมายที่กำหนดความผิดดังกล่าวไว้โดยเฉพาะ ทำให้ไม่อาจเอาโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐในความผิดการหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรือการอุ้มหายได้ แต่คงลงโทษได้เพียงความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังตามประมวลกฎหมายอาญาเท่านั้น อันเป็นความผิดที่มีอัตราโทษเบาและไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ค.ศ. 2006 และไม่เหมาะสมกับความรุนแรงของการกระทำที่เกิดขึ้น

ในด้านการพิสูจน์ความผิดกรณีของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับนั้น การดำเนินคดีอาญาถือว่าทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) การพิพากษาลงโทษจำเลยนั้น โจทก์จะต้องพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด หากมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ศาลจะต้องยกฟ้อง กรณีการหายสาบสูญโดยถูกบังคับก็เช่นเดียวกันที่โจทก์จะต้องพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Proof beyond a Reasonable Doubt) แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำความผิดดังกล่าวนั้นผู้กระทำความผิดมีเจตนาจะไม่ให้หลงเหลือพยานหลักฐานในการกระทำความผิด หรือเป็นกรณีที่พยานหลักฐานอยู่ในความรูเห็นของผู้กระทำความผิด ซึ่งยากต่อการนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลย ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องการพิสูจน์การกระทำความผิดจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร ซึ่งจะส่งผลให้การป้องกันและปราบปรามการหายสาบสูญโดยถูกบังคับอาจไม่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เห็นว่าการบังคับบุคคลให้สูญหายนั้นการพิสูจน์ความผิดเพื่อดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการกระทำการที่เกี่ยวข้องกับการอุ้มหายนั้น ไม่จำเป็นต้องถึงขั้นจะต้องพบศพหรือพบตัวผู้กระทำความผิด แต่เพียงหากมีพยานหลักฐานว่า ผู้ใดถูกเจ้าหน้าที่คุมตัวไป เช่น กรณีนายพลละจี ที่มีพยานหลักฐานว่าถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้เอาตัวไปหรือเจ้าหน้าที่ปฏิเสธว่าไม่ได้เอาตัวไปหรือปล่อยตัวไปแล้ว แต่ยังมีหลักฐานว่ายังไม่ได้ออกจากตัวและเมื่อเวลาผ่านไปไม่รู้ว่าคนที่ถูกอุ้มนั้นมีชะตากรรมอย่างไร ก็ควรสามารถที่จะดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ที่กระทำการอุ้มหายไปได้ซึ่งจะทำให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินคดีมากขึ้น หากร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการ

ทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ. ... ได้กำหนดให้มีข้อสันนิษฐานทางกฎหมายและกำหนดแนวทางในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานขึ้นมา ในกรณีการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ จะช่วยแก้ไขปัญหาค้างข้องในการแสวงหาพยานหลักฐานในคดีมาพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ และจะมีผลทำให้การดำเนินคดีกรณีการหายสาบสูญโดยถูกบังคับมีประสิทธิภาพสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้

เห็นว่า ประเทศไทยควรดำเนินการให้สัตยาบันอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ค.ศ. 2006 และควรเร่งพิจารณาผ่านร่างพระราชบัญญัติว่าด้วย การป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้นุคคลสูญหาย พ.ศ. ... เพื่อประเทศไทยจะได้มีกฎหมายภายในเกี่ยวกับความผิดฐานการหายสาบสูญโดยถูกบังคับในการใช้บังคับกับกรณีการอุ้มหายหรือบังคับบุคคลให้สูญหายได้เป็นการเฉพาะเพื่อให้เหมาะสมกับความรุนแรงของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ อันเป็นการกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง

1.2 ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ

เนื่องจาก หากบุคคลที่เป็นผู้กระทำความผิดกับบุคคลที่ต้องดำเนินการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเช่นกันนั้น หากยังคงใช้กลไกเดิมดังกล่าวก็น่าจะไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ เพราะหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ หรือความรับผิดชอบในการดำเนินการนั้น ขาดความเป็นกลาง ไม่เป็นอิสระและไม่สนใจที่จะดำเนินการสืบสวนคดีโดยทันที รวมทั้งอาจถูกแทรกแซงโดยผู้มีอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลได้

รวมถึงการขาดกลไกและผู้รับชอบโดยตรงเกี่ยวกับปัญหาการบังคับให้นุคคลสูญหาย จึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยยังขาดมาตรการป้องกัน ปราบปรามและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ถือได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ หรืออุ้มหาย ซึ่งสำหรับกรณีการหายสาบสูญโดยถูกบังคับนั้นจะต้องสืบสวนไปจนกว่าจะมีการค้นพบบุคคลที่ถูกบังคับให้สูญหาย ทั้งนี้ เพราะหากเกิดกรณีงัดการสอบสวนแล้ว เจ้าหน้าที่งานที่รับผิดชอบในการสืบสวนสอบสวนอาจไม่กระตือรือร้นในการติดตามค้นหาพยานหลักฐานเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิด ถือว่าเป็นการยุติคดีไปโดยปริยาย ดังนั้น เพื่อให้สามารถดำเนินคดีต่อไปได้จึงควรมีการบัญญัติให้มีการสืบสวนไปจนกว่าจะมีการค้นตัวบุคคลที่บังคับให้สูญหายพบหรือรู้เรื่อง อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวไม่มีการกำหนดแบบแผนหรือขั้นตอนในการติดตามตัวผู้สูญหายอย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้การสืบสวนติดตามตัวผู้สูญหายอาจมีโอกาสดำเนินการที่ล่าช้าได้ เห็นว่า การกำหนดมาตรการในการติดตามตัวผู้สูญหายเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญและต้องอาศัยความเชี่ยวชาญทางด้านนิติวิทยาศาสตร์ในการตรวจสอบร่องรอยของผู้สูญหาย ดังนั้น การกำหนดการติดตามตัวผู้สูญหายเป็นเพียงหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองและตำรวจจึงไม่เพียงพอในการติดตามตัวให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น เห็นว่า รัฐมีความจำเป็นในการจัดทำแผนการค้นหาผู้สูญหายและศูนย์ข้อมูลเพื่อต่อต้านการหายสาบสูญโดยถูกบังคับขึ้นมาเป็นแนวทางการติดตามในการค้นหาผู้สูญหาย ทั้งการติดตามตัวผู้สูญหายนั้นต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ กล่าวคือ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องนิติวิทยาศาสตร์ในการค้นหาพยานหลักฐานร่องรอย การเก็บชิ้นส่วนตัวอย่างต่าง ๆ จึงเห็น

ควรให้สถาบันนิติวิทยาศาสตร์เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามตัวดังกล่าวด้วย ทั้งจะต้องมีการสอบสวนการหายสาบสูญโดยถูกบังคับอย่างเป็นอิสระ โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

ทั้งการที่ให้หน่วยงานของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวมาดำเนินการสอบสวนหรือตรวจสอบ ย่อมไม่อาจมีปัจจัยใดมาถ่วงการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ กล่าวคือ การหายสาบสูญโดยถูกบังคับย่อมเป็นการกระทำซึ่งผู้กระทำอยู่ในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ใช้เป็นเครื่องมือในการกำจัดผู้ที่มีความเห็นต่างตลอดจนการใช้อำนาจเกี่ยวกับการพิจารณากรณีดังกล่าวได้ เห็นควรให้มีองค์กรภาคส่วนเอกชน อาทิเช่น องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน เข้าร่วมในการตรวจสอบ เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ครอบครัวผู้ถูกบังคับให้สูญหายว่าจะได้รับการสอบสวน สืบสวน ที่โปร่งใสและเป็นธรรม ตลอดทั้งการดำเนินคดีเกี่ยวกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับนี้ ควรที่จะต้องอยู่ในเขตอำนาจศาลยุติธรรม เพื่อเป็นหลักประกันว่า ศาลพลเรือนเท่านั้นที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ

1.3 ปัญหาเกี่ยวกับผู้ได้รับความเสียหายในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของญาติ ครอบครัวของ ผู้สูญหายที่ถือว่าไม่ใช่ผู้เสียหายที่จะสามารถใช้สิทธิทางกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2) และมาตรา 30 ดำเนินคดีแทนตัวผู้สูญหายได้

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของญาติ ครอบครัวของผู้สูญหายที่ถูกข่มขู่ทำให้เกิดความหวาดกลัวหรือไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีและลงโทษตามกฎหมาย ประกอบกับการที่ผู้กระทำความผิดมักจะไม่มีร่องรอยของพยานหลักฐานไว้ และรัฐมักจะออกมาเป็นผู้ปิดปิดข้อมูลหรือปฏิเสธถึงการกระทำดังกล่าว อันเป็นผลให้ครอบครัว ญาติ ของผู้สูญหายไม่อาจทราบถึงชะตากรรมว่า ผู้สูญหายเป็นตายร้ายดีอย่างไร ได้นานอยู่ ณ ที่ใด ผู้ถูกบังคับให้สูญหาย กล่าวคือ ในฐานะผู้เสียหายโดยตรงยังคงมีชีวิตอยู่หรือไม่ จึงไม่อาจเข้าเป็นผู้จัดการแทนผู้เสียหายและการไม่อาจขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2) และ มาตรา 30

กรณีดังกล่าวย่อมเป็นปัญหาที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน ในกรณีคำพิพากษาของคดีทนายสมชาย นิละไพจิต ที่ภริยาของนายสมชาย นิละไพจิต ไม่อาจขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการได้ เนื่องจากศาลพิพากษาว่า บุคคลดังกล่าวไม่อาจเป็นผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2) โดยการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับการพิจารณาคดีในฐานะผู้เสียหายถูกจำกัดไว้เฉพาะตัวผู้สูญหายเท่านั้น ซึ่งหากว่าครอบครัวของผู้ถูกทำให้สูญหายโดยถูกบังคับต้องการที่จะเข้าเป็นโจทก์หรือเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดี ก็ต้องพิสูจน์ให้ได้ข้อเท็จจริงว่า ผู้ถูกบังคับให้หายสาบสูญนั้นได้เสียชีวิตไปแล้วหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถมาดำเนินการฟ้องคดีได้เองหรือไม่ แต่ด้วยลักษณะของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับแทบที่จะเป็นไปได้เลยที่ครอบครัวของผู้สูญหายจะทราบถึงชะตากรรมของผู้สูญหายหรือพบศพของผู้ถูกบังคับให้สูญหาย จึงเป็นการยากที่ครอบครัวจะสามารถพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงเช่นนั้น ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อครอบครัวของผู้สูญหาย ญาติพี่น้องของผู้สูญหายที่บุคคลเหล่านั้นไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเพื่อดำเนินการแทนผู้เสียหายโดยตรงได้ การหายไปของผู้ถูกบังคับให้สูญหายนั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงจุดอ่อนที่ชัดเจนของกฎหมายเกี่ยวกับการทำให้บุคคลหายสาบสูญของไทย เพราะการหายสาบสูญโดยถูกบังคับหรืออุ้มหายนั้น ผู้กระทำมักจะจงใจที่จะทำ

ให้ไม่ปรากฏหลักฐานใด ๆ ให้หลงเหลือว่า ผู้เสียหายหรือผู้สูญหายเป็นตายอย่างไร เพื่อส่งผลให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของญาติ ครอบครัวของผู้สูญหายที่จะเข้ามาดำเนินคดีแทนผู้ถูกบังคับให้สูญหายจึงไม่อาจดำเนินการได้

เห็นควร กำหนดให้ผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำให้นุคคลสูญหายให้หมายความรวมถึงสามี ภริยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดานและผู้อยู่ในอุปการะของบุคคลดังกล่าวด้วย เพื่อให้ครอบครัวของผู้ได้รับความเสียหายสามารถเข้าถึงการชดเชยเยียวยาอันเป็นผลจากการกระทำความผิด รวมทั้งสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในฐานะผู้เสียหายได้ โดยจะต้องกำหนดบทนิยาม “ผู้ได้รับความเสียหาย” ให้ครอบคลุมถึงบุคคลดังกล่าวที่นอกเหนือจากตัวผู้ถูกบังคับให้สูญหายเอง เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่ครอบครัวผู้เสียหาย ทั้งทางนิติบัญญัติและพฤตินัยให้สามารถเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาและสามารถเข้าถึงการชดเชยเยียวยาความเสียหายทางร่างกาย จิตใจ และสังคม อันเป็นผลสืบเนื่องจากการกระทำให้นุคคลสูญหาย

1.4 ปัญหาเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายของรัฐ ตลอดทั้งการกำหนดร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ พ.ศ. ... มีส่วนที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ

เนื่องจากรัฐมักจะเป็นฝ่ายที่ออกมาปฏิเสธถึงความรับรู้ของการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ หรืออุ้มหาย ว่ามิได้รู้เห็นในการกระทำความผิดดังกล่าวเท่ากับว่าเป็นการปฏิเสธถึงการเยียวยาของรัฐด้วย ทำให้ผู้สูญหายและครอบครัวไม่อาจได้รับความช่วยเหลือเยียวยาจากรัฐได้เลย ดังนั้น การที่รัฐออกมาปฏิเสธถึงการรู้เห็นเกี่ยวกับการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ว่าไม่รู้เห็นถึงการกระทำความผิดดังกล่าว ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการเยียวยาผู้สูญหายจากรัฐก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย ประกอบกับการไม่มีกฎหมายเฉพาะสำหรับกรณีดังกล่าวใช้บังคับ ย่อมเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า หากมีการทำให้นุคคลต้องหายสาบสูญโดยถูกบังคับขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้สูญหายครอบครัวของผู้สูญหายไม่มีหลักประกันความเสียหายที่ได้รับประกันได้ว่าการทำให้สูญหายโดยถูกบังคับจะไม่เกิดขึ้นอีกในประเทศไทย

การหายสาบสูญโดยถูกบังคับ นอกจากจะเป็นการกระทำต่อตัวผู้สูญหายโดยตรงแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อครอบครัว ญาติ สามีภริยา และบุตรของผู้ถูกบังคับให้สูญหายด้วย เนื่องจากลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของ การบังคับให้นุคคลสูญหาย คือ การที่บุคคลสูญหายนั้นต้องอยู่ภายนอกความคุ้มครองของกฎหมายอย่างสิ้นเชิง ทำให้ครอบครัวหรือญาติต้องทุกข์กับความไม่รู้และไม่อาจใช้สิทธิใดๆตามกฎหมายแทนคนที่หายไปได้ เมื่อผู้เสียหายในการกระทำความผิดกรณีนี้ จึงไม่ใช่เฉพาะคนที่สูญหายไป แต่ยังรวมถึงบุคคลอื่นที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับให้สูญหาย และผู้เสียหายเหล่านี้จะต้องมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา ได้รับความจริงว่าเกิดอะไรขึ้นกับคนที่ตนรัก

เห็นควรกำหนดให้มีกลไกสนับสนุนช่วยเหลือผู้ได้รับความเสียหายในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการทางอาญา มีสิทธิได้รับคำปรึกษาและการช่วยเหลือด้านกฎหมายและการดำเนินคดี ทั้งสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำความผิด รวมทั้งได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพและความปลอดภัย การชดเชยและฟื้นฟูเยียวยาความเสียหายทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งจะต้องกำหนดถึงหลักประกัน

สิทธิผู้ถูกจำกัดเสรีภาพที่สามารถติดต่อญาติหรือบุคคลที่ตนไว้วางใจ และควรกำหนดมาตรการช่วยเหลือทางการเงินแก่ครอบครัวผู้สูญหายจนกว่าผู้สูญหายถูกปล่อยตัว หรือมีหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่าผู้สูญหายถึงแก่ความตาย หรือเป็นการตายโดยผลของกฎหมาย เช่น การงดการชำระหนี้เอาไว้ในระหว่าง ผู้สูญหายยังคงหายตัวไป สิทธิได้รับเงินเดือนจากนายจ้างตามปกติในระหว่างผู้สูญหายยังคงหายตัวไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาทางการเงินของครอบครัวในระหว่างที่ผู้สูญหายหายตัวไป

เอกสารอ้างอิง

กุลพล พลวัน.(2538).พัฒนาการสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์.(2549).คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 9.กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์จรัส.

จิตติ ดิงศรัทย์.(2536).กฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรม ศีลภาวนา
เนติบัณฑิตยสภา.

ณัฐฐวัฒน์ สุทธิโยธิน.(2554).ทฤษฎีการลงโทษในแนวการศึกษาชุดวิชากฎหมายอาญาและ

อาชญาวิทยาขั้นสูง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ.(2555).การบังคับบุคคลให้สูญหายในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ.